

Coöperatief plan Staphorst

Tien kernpunten voor een integraal perspectief voor bewoners en boeren in Staphorst

Vertrouw op de veerkracht van onze bewoners en het ondernemerschap
en de innovatiekracht van onze boeren en beheerders

Inleiding

Staphorst, zoals we dat nu kennen, is ontstaan door landbouw. Door de jaren heen werd het landschap vooral gevormd door de landbouw en nog steeds zijn de boeren, vooral melkveehouders, onlosmakelijk verbonden met het gebied. Wij, Agrarische Natuurvereniging (ANV) Horst en Maten, AJK Staphorst, Countus Accountants + Adviseurs, CZ Rouveen Kaasspecialiteiten, gemeente Staphorst, Harke Administratie en Fiscaal Advies, Landmans Welvaart, LTO Noord West Overijssel, Staatsbosbeheer en waterschap Drents Overijsselse Delta zijn trots op onze mensen, onze ondernemers en ons gebied.

Door de jaren heen hebben boeren, gebruikers en beheerders in Staphorst zich steeds aangepast aan veranderende omstandigheden. Ook nu zijn er grote uitdagingen en opgaven door veranderingen in de wereld en in de samenleving. Denk hierbij aan klimaatverandering, bodemdaling, achteruitgang van biodiversiteit en vraagstukken rondom voedselzekerheid en energievoorziening. In zowel Overijssel als in Staphorst speelt het allemaal en veel van deze maatschappelijke opgaven vragen om een andere integrale benadering en nieuwe oplossingen[1]. Daarbij gaan wij ervan uit dat boeren niet het probleem, maar juist een deel van de oplossing kunnen zijn. Boeren kunnen bijdragen aan maatschappelijke opgaven en wij willen helpen om dit mogelijk maken.

Dat doen we met elkaar, coöperatief. Als bewoners, boeren, overheden en marktpartijen die nauw betrokken zijn bij het gebied en de gemeenschap en hierin diepgeworteld zijn. Samen zetten we de schouders eronder voor een toekomstbestendig, veerkrachtig en leefbaar Staphorst[2]. Vanuit de opgaven formuleert de overheid beleid. Dit beleid vormt het kader waarbinnen het gebied en de gemeenschap zich kan ontwikkelen. Door middel van dit coöperatief plan, met tien kernpunten, willen we een antwoord geven op de gestelde kaders vanuit de politiek.

Citaten van betrokken partijen over het belang van het coöperatief plan Staphorst

"Uitstekend idee om van onderop met partners te komen tot een initiatief voor een leefbaar platteland, waarin de agrarische sector een belangrijke rol speelt."

"Als je niets doet, gebeurt er ook niets. Met dit initiatief kun je misschien meesturen."

"Het initiatief is erg mooi! Wij geloven er heel erg in dat je dingen van onderop moet doen."

"Deze stap is een vorm van regie pakken."

"Het zit in ons DNA om niet bij de pakken neer te zitten maar om uitdagingen aan te gaan. Daar past dit initiatief bij."

[1] Door de provincie Overijssel wordt een integraal Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) opgesteld. Vanuit het coöperatief plan Staphorst wordt gestreefd om aan te sluiten bij het PPLG.

[2] De afbakening ligt bij de gemeentegrens Staphorst, met het zwaartepunt op het veenweidegebied en Olde Maten en Veerslootslanden.

In Staphorst is de agrarische sector de basis voor de werkgelegenheid, voor het landschap en voor de gemeenschap. Tegelijkertijd staan de boeren voor enorme uitdagingen en is het belangrijk dat ze een gezond rendement kunnen behalen en een economisch en sociaal toekomstperspectief behouden. Dat kan door:

- landbouw en natuur meer te integreren;
- voldoende middelen te reserveren, ook op lange termijn, om de omslag te kunnen financieren;
- innovatie en ondernemerschap te waarderen;
- nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen;
- te werken aan herstel en verruiming van vertrouwen met samenhangend beleid en ruimte om te experimenteren;
- aanpak van onderop de ruimte te geven;
- kennisdeling en uitwisseling van praktijkervaring te stimuleren.

Alleen hiermee kan een omslag worden gemaakt naar een duurzame landbouw en leefbaar platteland. Dat is de inzet van onderstaande punten.

1. Benut en waardeer het vakmanschap van onze boeren! De agrarische sector is noodzakelijk als bron van voedsel en werkgelegenheid, als beheerder van het landschap en baken in de gemeenschap.

Het vakmanschap van de boeren is ontzettend veranderd en ze hebben zich in de afgelopen decennia enorm ontwikkeld. Van alles met de hand doen, tot het gebruik van hightech machines. Een respondent licht deze verandering toe: *"Het vakmanschap anno nu is meer een modern bedrijf managen en kennis vergaren"*. Een andere respondent trekt de vraag breder naar Staphorst: *"De houding in Staphorst is altijd proactief: mouwen opstropen bij uitdagingen*".

In alle opzichten vervult de agrarische sector een hele belangrijke rol. De agrarische sector is in economisch opzicht sterk verweven met lokaal gewortelde loonbedrijven, mechanisatiebedrijven, bouwbedrijven, veeartsen, transportbedrijven, voerbedrijven, zuivelondernemingen enzovoort. In ecologisch opzicht zijn boeren heel bepalend en zijn ze de grootste beheerder van het landschap. *"Ik was wel positief verrast om te zien hoeveel contracten er onder landschapsbeheer staan"*, aldus een respondent die onder indruk was. Een andere geïnterviewde denkt dat er nog meer mogelijk is: *"Deze kansen kunnen nog beter benut worden door ecologie nog beter te verankeren in de bedrijfsvoering."* Tevens merkt deze respondent op dat, net zoals bij de boeren, terreinbeheer ook vakmanschap vereist. In sociaal opzicht vormen de boeren een baken voor de gemeenschap. *"De agrarische sector bepaalt mede het dorp. Het dorp wordt door hen ingekleurd en ze zijn betrokken in het verenigingsleven en ze helpen waar het kan mee"*, zo benadrukt een respondent het belang van boeren voor de gemeenschap. *"Boeren zijn de dragers van de cultuur in de omgeving."*

2. Agrarische familiebedrijven moeten, zonder enige druk van schaalvergroting, een gezond rendement kunnen behalen en een goed economisch en sociaal toekomstperspectief blijven behouden, ook vanwege het belang voor de leefbaarheid van het platteland.

De geïnterviewden benoemen veelvuldig dat er sprake is van een hechte gemeenschap met een hele sterke verwevenheid van de agrarische sector. *"Het zijn families die vooruitstrevend ondernemen, juist omdat er bijna altijd een nieuwe generatie aanwezig is om het over te nemen. De bedrijven die je hier ziet, kun je up-to-date noemen. De afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in de bedrijven",* aldus een jonge boer uit Staphorst. Dit beeld wordt bevestigd door een andere geïnterviewde boer. *"Het is een gebied met een daadkrachtige houding en er zijn veel jonge boeren in het gebied. Na de ruilverkaveling is er juist flink geïnvesteerd in de toekomst, in nieuwe gebouwen, nieuwe werkmethoden, nieuwe technieken."*

Als boerenfamilies geen gezond rendement meer kunnen halen *en* er is geen economisch en sociaal perspectief meer, dan heeft dit tot gevolg dat meer bedrijven zullen stoppen. Onder de respondenten zijn er enerzijds zorgen. *"Minder boeren betekent een geweldige verschraling. De economische factor kwijnt weg, dat heeft gevolgen voor verenigingen en scholen." "Er zal een hele andere leefgemeenschap komen als je hier de boeren weghaalt. Je loopt hier nog daadwerkelijk achterom omdat er bijna altijd iemand thuis is. Dat soort basiszaken wil je niet kwijt."* Anderzijds wordt ook de veerkracht benoemd. *"De ondernemerskracht en saamhorigheid is hier erg groot. Als men tegen elkaar zegt dat het anders moet, dan gaat dit ook gebeuren."* In alle gevallen is toekomstperspectief nodig, zowel voor de landbouw als voor de leefbaarheid op het platteland in Staphorst.

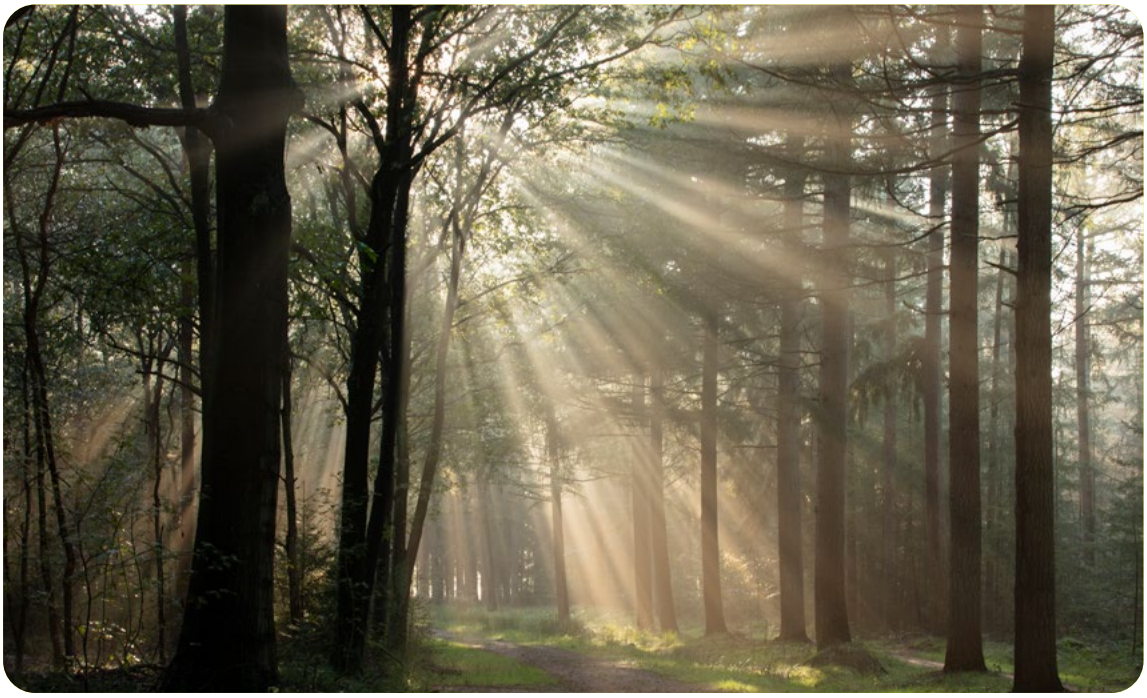
3. Landbouw en natuur gaan in Staphorst hand in hand en dat moet zo blijven. De samenwerking tussen het agrarisch natuurbeheer en de terreinbeherende organisaties (TBO's) willen we verstevigen.

In Staphorst werken boeren en natuurorganisaties samen om doelen te realiseren. Zo heeft Staatsbosbeheer bijvoorbeeld 1000 hectare natuur in Olde Maten die de ANV Horst en Maten beheert met 100 pachtende boeren. *"Met de ANV zijn de verhoudingen goed en de samenwerking verloopt ook goed"*, aldus een jonge boer. Een vertegenwoordiger van een terreinbeherende organisatie benadrukt dat er steeds meer begrip is voor elkaars standpunten. "*Het is niet meer landbouw versus natuur.*" Een geïnterviewde agrariër denkt dat er ook bij peilbeheer en waterstanden samenwerking mogelijk is. *"Bijvoorbeeld met behulp van onderwaterdrainage om het gebied aantrekkelijker te maken voor de landbouw. En in andere periodes het peil wat gunstiger voor de natuur en natuurontwikkeling."* In de gepolariseerde samenleving zijn dit mooie voorbeelden van hoe het óók kan. In de zone rondom Natura 2000-gebieden biedt samenwerking tussen natuur en landbouw, bijvoorbeeld in natuurbeheer, kansen voor boeren. Zo wordt het onderhoud van Olde Maten en Veerslootranden in samenwerking met ANV gedaan. We pleiten voor grotere zoekgebieden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en meer ruimte om contracten hiervoor af te sluiten, zodat meer boeren hier aanspraak op kunnen maken. Want dit zal de positie van de boer verbreden en versterken. Tevens krijgt ecologie op deze manier een plek in de bedrijfsvoering. Door een aantal respondenten wordt gepleit om een deel van de gronden die nu door terreinbeherende organisaties worden beheerd, door boeren te laten beheren tegen een marktconforme vergoeding. Ook willen we inzetten op het versterken van de weidevogelgebieden, omdat Staphorst bij uitstek het gebied is waar veel verschillende weidevogels broeden zoals de wulp, grutto, kievit, tureluur, scholekster en slobeend.

4. Reserveer, ook op de langere termijn, voldoende grond voor een omslag naar extensievere landbouw en voldoende middelen, ter compensatie van verlies aan inkomsten door deze omslag. Hiervoor willen wij actief nieuwe financieringsmodellen opzetten en zelf ook investeren.

De grond moet zoveel mogelijk worden gebruikt voor de landbouw om de omslag te kunnen maken naar een extensievere vorm van landbouw. Daarvoor is het belangrijk dat het areaal landbouwgrond behouden blijft en waar mogelijk wordt uitgebreid. Dit zal tevens moeten worden bezien in relatie tot de andere maatschappelijke opgaven. Hierbij zijn verschillende financieringsvraagstukken van belang. Zo is grond bijna in alle gevallen het onderpand van het bedrijf en dient dit zijn waarde te behouden. Maar denk ook aan belastingvoordelen en pachtconstructies. En wie gaat de grond beheren en financieren? Gedacht wordt aan een grondbank waarbij de gronduitgifte transparant is. Een geïnterviewde boer merkte nog op: *"Voorfinanciering zal zeker nodig zijn omdat veel boeren onlangs zelf al veel geïnvesteerd hebben en voor deze overgangsfase zal extra ruimte moeten komen"*. Daarnaast is de inzet van vrijwillige kavelruil een middel om extensivering te versnellen, waarbij de positie van de boer centraal moet blijven staan. Ook willen we inzicht krijgen in bestaande en nieuwe financieringsmogelijkheden. Door het ontbreken van duidelijkheid aan de voorkant en van Rijksfinanciering van stikstofmaatregelingen op de langere termijn, zijn partijen in gebiedsprocessen afwachtend. Daarnaast is de langjarige financiering voor klimaatmaatregelen nog niet geregeld en komen subsidiestromen te traag op gang. Toch liggen er ook kansen voor het generen van middelen vanuit het gebied, die we samen in beeld willen brengen. Dit zou kunnen leiden tot het instellen van een gebiedsfonds waarin diverse budgetten gebundeld kunnen worden. De geïnterviewde respondenten zijn enthousiast over dit idee, maar plaatsen een aantal kanttekeningen voor de uitwerking hiervan. *"Een gebiedsfonds zou een optie kunnen zijn, met de voorwaarde dat die zekerheid kan bieden." "De middelen uit het gebiedsfonds moet je ook daadwerkelijk in het gebied houden." "Bij de structuur van een gebiedsfonds zou een gebiedscoöperatie goed kunnen passen."*

5. Beloon innovatie en ondernemerschap.

Er moet toekomstperspectief zijn voor de landbouw. Het tegengaan van de uitstoot van stikstof en broeikasgassen zal deels door technische maatregelen bereikt moeten worden. Hierbij moet ook goed stilgestaan worden bij de maatregelen die al genomen zijn en waarvoor geen financiële compensatie bestaat. Boeren moeten bij nieuwe maatregelen (financieel) ondersteund worden door de overheid die daarvoor een deugdelijk en doordacht juridisch kader moet scheppen, waardoor boeren geen onverantwoorde risico's hoeven te nemen. Een geïnterviewde boer benadrukt het belang hiervan nogmaals: *"Zorg dat ondernemers ruimte krijgen om te ontwikkelen. Dat ze risico's durven nemen, dat hoort bij ondernemerschap, maar zorg voor een vangnet."* Een andere respondent vat het mooi samen: *"Hoe groter de vakman hoe meer innovatie!"*. Daarnaast moeten boeren ook beloond worden als er lokale bronmaatregelen worden genomen, zoals bijvoorbeeld het aanlengen van mest met water of het aanpassen van het voerrantsoen. Voor deze maatregelen bestaat nu geen vergoeding. Ook is het belangrijk dat de stikstofreductie die hiermee wordt gerealiseerd, wordt 'ingeboekt' zodat het inzichtelijk is en besloten kan worden hoe deze stikstofwinst ingezet kan worden. Met technische maatregelen en bedrijfsinnovaties/techniek op bedrijfsniveau kan ook maximaal worden ingezet op makkelijk haalbare verbeteringen. Daarnaast zijn we er voorstander van om te werken met een 'routekaart' en een 'menukaart' voor boeren, zodat ze zelf kunnen kiezen welke maatregelen ze nemen voor stikstofreductie waarbij ze ook nog beloond worden. Hierin is leidend dat er vrijwilligheid is in de keuze van maatregelen, wellicht in combinatie met monitoring. Hierbij blijven wij altijd rekening houden met al gedane innovaties. Door verschillende geïnterviewden wordt de zorg uitgesproken over de afwijzende houding van de overheid bij technische innovaties.

6. Alle sectoren moeten evenredig bijdragen aan de opgaven, zorg voor integraliteit.

De maatschappelijke opgaven hebben vergaande gevolgen voor de landbouwsector. We willen dat overheden in Noordwest-Overijssel zich niet alleen richten op de landbouw maar stikstofreductie ook bij en in andere sectoren verder stimuleren. Zo is bijvoorbeeld het aandeel stikstof vanuit verkeer en vervoer relatief hoog, namelijk 19%. Een geïnterviewde boer uit zijn gevoel op dit punt: *"Wat doet bijvoorbeeld de snelweg A28? Het steekt dat de landbouw zo gedetailleerd in kaart is gebracht maar andere sectoren niet."* De stikstofreductie in andere sectoren willen we in gezamenlijkheid oppakken. Naast stikstof zijn er ook andere opgaven, zoals klimaat, water en bodem. Opgaven kunnen niet meer enkelvoudig worden aangepakt, je moet ze integraal bezien. Een geïnterviewde boer benadrukt het belang hiervan. *"De focus ligt iets teveel op stikstof terwijl we een mooi integraal plan moeten hebben waarin we alle opgaven gaan meenemen. We hebben ook nog een klimaatakkoord of de Kaderrichtlijn Water. Je kunt beter de tijd nemen om alles in een keer goed aan te pakken."*

7. Ontwikkel nieuwe en duurzame verdienmodellen. De kosten en risico's worden gedragen door de gemeenschap (inwoners, overheden en bedrijfsleven).

Zonder een goed, duurzaam verdienmodel voor de landbouw, zal de landbouwtransitie naar duurzame landbouw niet plaatsvinden. Duurzaam staat voor toekomstbestendigheid in economisch, ecologisch en sociaal opzicht. *"Een goed verdienmodel is lastig te duiden, want welke definitie hanteer je hierbij"*, aldus een respondent. En wat is nodig om tot een duurzaam verdienmodel (die de hogere kosten en lagere of gelijkblijvende opbrengsten dekt, meervoudige waardencreatie levert en houdbaar is voor langere termijn) te komen? Meerjarige vergoedingen voor maatschappelijke diensten[3] kunnen hierin een belangrijke rol spelen, zoals de overeenkomsten in Staphorst met de Stichting Groene en blauwe diensten Overijssel. We pleiten ervoor om voor heel Noordwest-Overijssel te werken aan een verdienmodel voor maatschappelijke diensten die worden uitgevoerd door boeren en andere landeigenaren en die betaald worden door de gemeenschap (inwoners, overheden en bedrijfsleven). Een cruciaal aandachtspunt hierbij blijft de afhankelijkheid van de sector, van de wereldmarkt. Een geïnterviewde boer deelt een ervaring uit de praktijk. *"De ervaring leert dat nieuwe verdienmodellen in de vorm van nieuwe concepten vaak iets is naast de reguliere bedrijfsvoering met melk of vlees."* Een andere mogelijkheid zien we in het koppelen van de energietransitie met de landbouw(transitie) door bijvoorbeeld te investeren in monovergisters waarbij mest omgezet kan worden in energie (en minder stikstof!). Daarnaast vinden wij dat financiële winsten die in het gebied worden verkregen door windenergie (en zon) zo maximaal mogelijk, maar in ieder geval voor meer dan 60% opnieuw geïnvesteerd moeten worden in het gebied en hierdoor bijdragen aan de landbouwtransitie. Een coöperatief voorbeeld waarnaar gerefereerd wordt door verschillende geïnterviewden is de vereniging Wij Duurzaam Staphorst die drie molens in eigen beheer heeft en waarvan de opbrengst in Staphorst blijft.

[3] Voorbeelden van maatschappelijke diensten zijn: tegengaan bodemdaling, reduceren stikstofuitstoot, natuurinclusieve landbouw, sluiten kringlopen op gebiedsniveau, biodiversiteit en landschapsbouw.

8. Werk aan herstel van vertrouwen met samenhangend beleid met een integrale benadering en experimenteerruimte. Zorg voor één-loket.

Met name vanuit de landbouwsector is er een dalend vertrouwen in de overheid. Juist door samenwerking kan worden gewerkt aan het herstel van vertrouwen. *"De gemeente is de aangesproken partij om in contact te gaan bewoners en boeren"*, aldus een respondent. Er is behoefte aan zekerheid in de vorm van langjarig samenhangend beleid. Eén van de betrokkenen vindt dat dit een bredere omslag betreft. *"Het is uiteindelijk niet alleen een landbouwtransitie, maar dit raakt de hele maatschappij."* Vertrouwen kan groeien als er een integraal toekomstperspectief is waar over de bestuursperiodes heen aan vast wordt gehouden. Daarom is dit initiatief genomen en stellen we ons proactief op richting de politiek. Gelukkig beschikt de landbouwsector tevens over grote innovatie daadkracht en daarom willen we proeftuin zijn en experimenteerruimte hebben die vanuit de provincie en de Rijksoverheid gefaciliteerd wordt. Daarnaast willen we in het landelijke gebied in Noordwest-Overijssel één professioneel loket voor maatschappelijke diensten zodat boeren niet door een doolhof van organisaties en een wirwar van verschillende regelingen hoeven te gaan. Als één-loket goed functioneert dan draagt dit verder bij aan het herstel van vertrouwen van boeren in overheden en aangrenzende organisaties. Door de geïnterviewden worden een aantal randvoorwaarden uitgesproken om één-loket te laten slagen. *"Een loket moet echt functioneel zijn en niet bureaucratisch." "Helderheid is nodig over de rol, type organisatie, onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, snelheid van reageren, etc." "Door één-loket een gezicht te geven, zou een deel van het vertrouwen hersteld kunnen worden." "Je moet als overheden vooral meer en beter samenwerken. Achter de schermen samenwerken. Dus vooral ook achter het loket afstemmen, als je dat niet doet, werkt het niet." "Eén-loket is makkelijk voor de gebruikers, maar het succes is afhankelijk van overheidsbeleid. Als dit beleid alle kanten op zwalkt, helpt dit niet." "Grote voorwaarde voor het slagen van het loket, is dat een onafhankelijke partij hierin de eerste lijn kan uitzetten. Dit moet zeer zeker GEEN overheid zijn."*

9. Geef ruimte voor een aanpak van onderop. Dat creëert betrokkenheid en eigenaarschap bij de eigen omgeving.

In de praktijk is nog relatief weinig aandacht voor de sociaaleconomische aspecten en spelen vooral overheden en belangenorganisaties in gebiedsprocessen de hoofdrol. Met de gebiedsgerichte aanpak Noordwest-Overijssel willen we met de provincie Overijssel en andere organisaties niet sectoraal, maar integraal werken aan een toekomstperspectief voor onder andere Staphorst. Daarvoor hebben zij een organisatie opgezet met onder meer een regiegroep en deelgebiedscommissies. Individuele bewoners en boeren zijn niet of indirect betrokken via de deelgebiedscommissie. Door de meeste respondenten wordt opgeroepen om beter te communiceren over het proces en de besluiten in deze commissies. *"De communicatie met de mensen waar het over gaat is er niet genoeg." "Er worden geen bijeenkomsten georganiseerd voor alle boeren waarin dit wordt uitgelegd." "Het zou goed zijn hier meer over te communiceren." "Ik hoor terug dat er behoefte is aan het informeren van de achterban."* Wij willen dat de gemeenschap zelf meer invloed krijgt op de ontwikkelingen en gebiedsprocessen in de eigen woon-, leef- en werkomgeving. Ook moet de creativiteit, kennis, ervaring, innovatiekracht en het ondernemerschap in het gebied optimaal benut worden. Daarom hebben we gezamenlijk het initiatief genomen om te komen tot een eigen plan. We willen initiatieven van onderop aanjagen en trots zijn op wat we zelf kunnen betekenen in onze gemeenschap. Dat creëert betrokkenheid en eigenaarschap bij de eigen omgeving. Zonder dat is het niet mogelijk om de maatregelen succesvol te implementeren en de leefbaarheid te behouden of vergroten.

10. Stimuleer kennisdeling en uitwisseling van (praktijk)ervaring over de maatschappelijke opgaven die er in het gebied zijn.

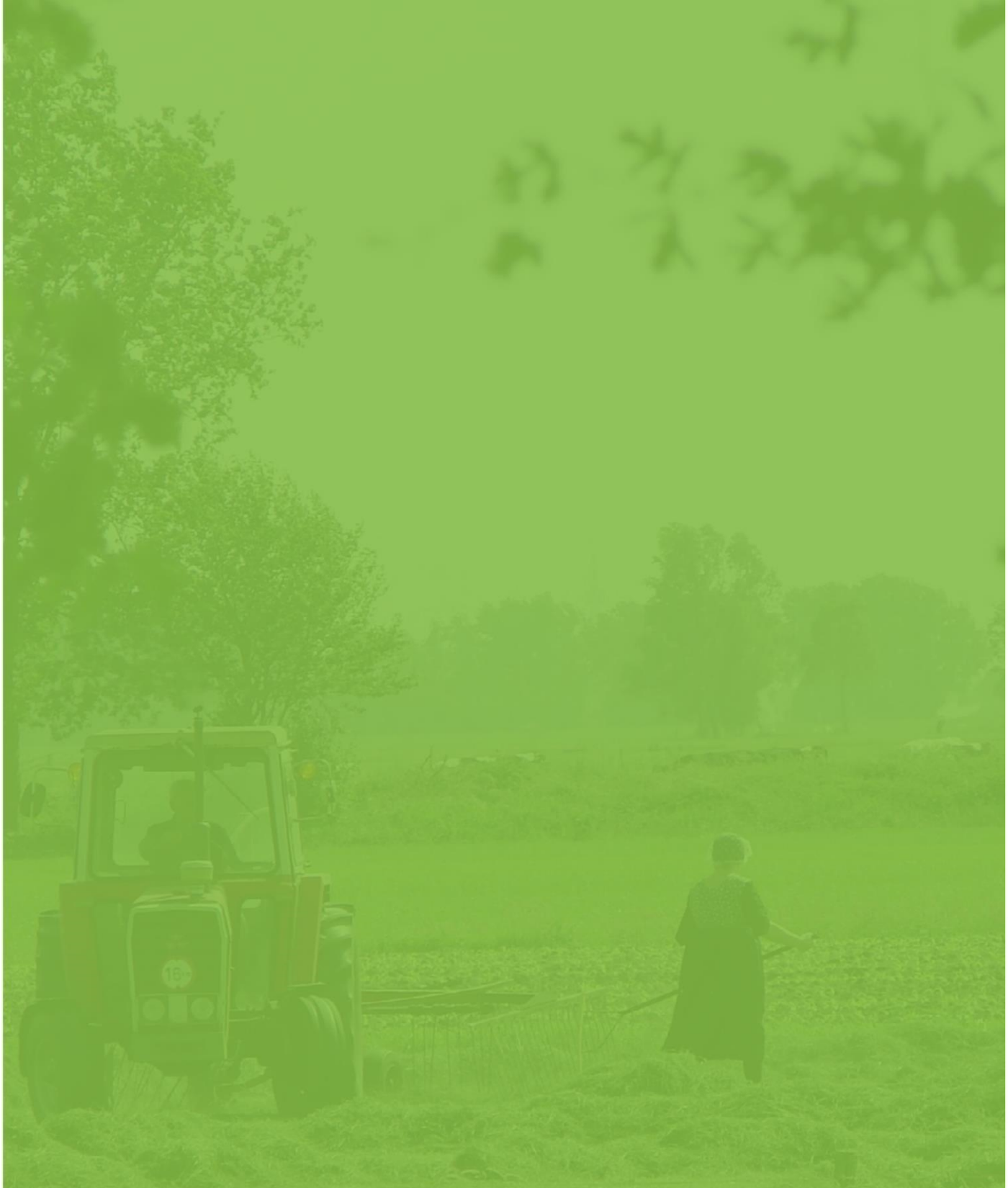
Wat betekent (bijvoorbeeld) het vernatten van landbouwpercelen, voor je bedrijfsvoering? Welke innovatieve maatregelen kun je nemen om stikstofuitstoot tegen te gaan? Hoe kunnen we als groep boeren gezamenlijk een manier vinden om te extensiveren, waarbij er *wel* een goed verdienmodel is? Welke maatregelen kun je nemen in je eigen bedrijfsvoering om meer weidevogels aan te trekken? Kan de GLB-pilot Vooruitboeren op water en veen in Staphorst weer bijdragen aan vervolg in andere gebieden? We willen effectieve praktijkvoorbeelden van binnen en buiten Staphorst in het eigen gebied benutten zoals bijvoorbeeld het Netwerk Praktijkbedrijven. Door een respondent wordt ook nog een gerefereerd aan een praktijkvoorbeeld in Krimpenerwaard. *"Daar zijn al een aantal boeren die een financiële vergoeding krijgen als ze koolstof gaan vastleggen in de bodem. Zulke dingen en ontwikkelingen gaan hier ook plaatsvinden."* Ook benutten we graag de mogelijkheden die vanuit het Rijk en de provincie worden geboden, zoals het Veenweiden Innovatie Programma Nederland (VIPNL). Het uitwisselen van kennis en ervaring tussen boeren is erg belangrijk gezien de transitie van de landbouw en dit kan nog meer aangewakkerd worden.

Staphorst, 17 november 2022

Ondersteund door:

Agrarische Natuurvereniging (ANV) Horst en Maten, AJK Staphorst, Countus Accountants + Adviseurs, CZ Rouveen Kaasspecialiteiten, gemeente Staphorst, Harke Administratie en Fiscaal Advies, Landmans Welvaart, LTO Noord West Overijssel, Staatsbosbeheer en waterschap Drents Overijsselse Delta

* Manifest is gebaseerd op de gebiedsanalyse en conceptgebiedsagenda Noordwest-Overijssel en interviews met de betrokken stakeholders die bij dit plan betrokken zijn.

Coöperatief plan Staphorst

Tien kernpunten voor een integraal perspectief voor bewoners en boeren in Staphorst

Vertrouw op de veerkracht van onze bewoners en het ondernemerschap
en de innovatiekracht van onze boeren en beheerders